

'Zelfkennis is de hoogste kennis'

Trammelant rond 1914

over een voetpad

langs de Twijzelervaart

Het 'Twizeler brechje' in de Alde Dyk. Voor de brug rechts begint het fietspad naar Twijzel. (Foto: D.R. Wildeboer)

door Dirk R. Wildeboer te Buitenpost
secretaris van de Stichting Oud-Achtkarspelen

De naamgevingskwestie van het fietspad tussen Twijzel en de Alde Dyk was de aanleiding om eens uit te zoeken hoe vroeger de voetpaden in deze buurt hebben gelopen en onder welke omstandigheden er gebruik van werd gemaakt. Hierbij komt ook een stukje plaatselijke schoolstrijd aan de orde uit het begin van de 20e eeuw.

Inleiding

Bovengenoemde naamgeving vormde de hoofdmoot in de gemeenteraadsvergadering van Achtkarspelen op 17 mei j.l. Plaatselijk Belang Twijzel had het gemeentebestuur verzocht het nieuwe fietspad de naam 'De njoggen âlde mantsjes' te geven, maar het raadslid Hylke van der Veen bracht naar voren dat hiermee een historische blunder zou worden begaan. In zijn visie zou het fietspad de historische benaming het 'Ferbeane paad' moeten krijgen. In dit artikel wordt een en ander verteld over de achtergronden van deze namen en andere gebeurtenissen in de jaren 1913 en 1914, die hiermee verband hielden.

'De njoggen âlde mantsjes'

In het jubileumboek van de Chr. school te Twijzel, vertelt de schrijver master Harmen van der Bij, iets over het voetpad aan de noordkant van de Twijzelervaart, dus op de plek waar nu het nieuwe fietspad ligt.

"Als de datum van de ouderavond of de ledenvergadering moest worden vastgesteld, kwam de almanak er aan te pas, om te zien wanneer het volle maan was. Dat was voor iedereen wel plezierig, maar voor de ouders, die aan de Oude Dijk en nog verder op in de buurt van het kanaal woonden, was het beslist noodzakelijk, dat men wat licht had tijdens de nachtelijke tocht. Dwars door de weilanden, met een bootje over de Miedsloot, door de Petten, opnieuw door de weilanden en dan nog vanaf de Zandsloot langs een

zandreed. Gelukkig, dat men onderweg bepaalde vaste herkenningpunten had. Eén daarvan was een rijtje van negen geknotte bomen (wilgen en populieren), die in de volksmond de naam 'De njoggen âlde mantsjes' hadden gekregen. Als deze uit het donker opdoemden, wist men, dat men al aardig opschoot. Dan duurde het niet lang meer, voor men de klompen bij de wagenmaker onder de haag kon zetten en de schoenen daarvoor in de plaats kon aantrekken. Zo kwam men tenminste toonbaar ter vergadering".

Schoolstrijd

Het eerste hoofd van de Chr. school te Twijzel, de heer J. Strating, schreef in de Nieuwe Provinciale Groninger Courant van 3 februari 1912 in de rubriek kerken schoolnieuws, een ingezonden stuk. Hierin werd verteld over de stremming van het voetpad langs (de zuidzijde) van de Twijzelervaart door landeigenaren, zodat een aantal kinderen werd belemmerd om de school van Strating te bezoeken. In dit schrijven kunnen we de sfeer proeven van die tijd. De partijen stonden fel tegenover elkaar en grepen aan beide zijden allerlei mogelijkheden aan om het leerlingenaantal op peil te houden. Hierna volgt een deel van de ingezonden brief van het schoolhoofd:

"Hoe mannen als Ketelaar en Ter Laan in de Tweede Kamer zoo'n hoogen toon durven aanslaan is onbegrijpelijk. En dan "Het Volk" op een aanstellerigen toon zijn lezers oproept om

toch vooral te letten, hoe het gaat op de bijzondere scholen tegen 15 Januari (teldatum van de leerlingen). Zou voor deze heeren mischien het woord - was het niet van Socrates? - zijn nut kunnen hebben: "Zelfkennis is de hoogste kennis".

"De vrijzinnigen hebben hier tenminste weer een mooi stukje uitgehaald. Mag ik U daar het een en ander van mededelen? De openbare school te Kooten telde 15 Jan. 1911 86 l.l. Nu deden de voorstanders van openbaar onderwijs hun best - en daar is niets tegen in te brengen, dat is hun recht - dat getal boven 90 op te voeren, opdat er straks een 3e leerkracht zou kunnen komen. Maar nu hun methode! Eerst wisten ze een aantal schipperskinderen in te pikken; daarna lieten ze een gezin uit Eestrum met 3 à 4 schoolgaande kinderen overkomen (dit gezin zou anders pas 12 Mei a.s. te Kooten komen wonen). De vrijzinnigen houden niet van half werk. Hun doel was niet alleen het derde lokaal te Kooten weer te openen, maar tevens het derde lokaal van de bijzondere school te Twijzel leeg te pompen. Wat nu gedaan?"

Stremming pad

"Langs de Twijzelervaart ligt sinds menschenheugenis, van ouder tot ouder, een voetpad, waar 15 van onze schoolkinderen passeeren. Nu behoort het land, waarover het voetpad loopt, aan twee vrijzinnige landeigenaars. Deze hebben op Zaterdag 13 Januari, de vonders enz. weggehaald en het pad daardoor gestremd. Natuurlijk met de kennelijke bedoeling, dat de ouders hun kinderen van onze school zouden afhalen en ze naar een andere zenden. De ouders zijn echter wijzer geweest en zullen proberen of er ook nog recht bij de autoriteiten is tegen dergelijke vrijzinnige praktijken. Onze school telde 15 Januari - Gode zij dank - 114 leerlingen. En dat alles, niettegenstaande onze Gemeenteraad, die in meerderheid anti-revolutionair is, de openbare scholen altijd loyaal behandelt. We hebben terstond de ouders raad verstrekt en ze naar een kundige rechtsgeleerde verwezen, n.l. Mr. J. Bolt te Groningen".

*Het pad op het land van mijn tante, was al gaand, het
zwaar gans, want het was toch altijd een goed doolbaan.
dat het behaagde was -
Er was een oud en al wat schippen langs het pad,
die een schip hadden.
Ik maakte het van op het pad ook altijd, maar het was
heel korten van het vreesje -
Tweede deel. f. 25
In de vreesje, veld en ophaakend*

H. Geerligts

Fragment van een getuigenverklaring in het proces. H. Geerligts beurd een bedrag van f 2,25 aan getuigengeld.

Proces

Na overleg met het schoolbestuur stelde een vader van één van de schoolkinderen, de heer J. Stel, klompenmaker te Kooten, een eis in bij de rechtbank tegen de heer A. Sietzema, landbouwer te Twijzel "tot herstel van een buurtvoetpad in den vorigen staat". Sietzema was eigenaar van het pad en had deze verbinding gestremd.

Getuigenverhoor

Het was op 1 december 1913 dat 9 getuigen voor de rechter-commissaris verschenen, die pro de eiser J. Stel een verklaring aflegden. Dit waren: 1. Willem Gerlof Kootstra, 78 jaar, veehouder te Kooten; 2. Jelle Boorsma, 57 jaar, arbeider te Drogeham; 3. Geert Bijker, 62 jaar, wegwerker te Twijzel; 4. Lieuwe Brandsma, 84 jaar, tuinier te Kooten; 5. Bote Hamstra, 65 jaar, landbouwer te Kooten; 6. Jan Jelles van der Veen, 75 jaar, arbeider te Twijzel; 7. Jelle Merkus, 49 jaar, arbeider te Drogeham; 8. Jelle Jans van der Veen, 45 jaar, arbeider te Drogeham; 9. Atze Hielkes Merkus, 58 jaar, veehouder te Twijzel.

Van deze getuigenverhooren werd een procesverbaal opgemaakt, waaruit gedeelten letterlijk zullen worden geciteerd. De afgelegde verklaringen waren in veel gevallen bijna gelijklopend, zodat een keuze moest worden gedaan om het verhaal niet eentonig te laten worden.

Getuige Willem Gerlof Kootstra

"Vanaf de tijd, dat ik jong was, herinner ik mij dat er een voetpad heeft bestaan vanaf den Groningerstraatweg langs de zuidkant van de Twijzelervaart tot den Oudendijk en vervolgens over den brug in die Oudendijk en dan langs de noordkant van de Twijzelervaart naar de woning, thans bewoond door Stel, waarin toen ik een jongen was, een zekere Romke Martens woonde. Dat pad loopt nog een klein eindje verder tot aan een huis, bewoond door een zekere Tuinstra. Mijn eerste herinnering, waarvan ik met zekerheid kan verklaren, is van den tijd, dan ik 20 jaar was. Ik ben toen op Sint Nicolaasavond met een paar jongens van Twijzel en Kooten vanaf de Groningerstraatweg het pad aan de zuidkant aan de Twijzelervaart langs gegaan tot aan den Oudendijk, toen de brug overgegaan en vervolgens een eindweegs omstreeks

5 minuten den Oudendijk langs geloopt tot een huis waar ter eere van de Sint Nicolaasavond een loterij van Sint Nicolaasgoed werd gehouden. Het pad vanaf den Oudendijk naar de woningen van Stel en Tuinstra ben ik wel langs geloopt. Op den leeftijd van 12 à 13 jaar heb ik dat meermalen met mijn vader gedaan. Mijn vader had aan het Kolonelsdiep een stukje land gehuurd en dan ging ik daar met hem hooien met behulp van een praam. Het voetpad is voorzoover ik weet, altijd op dezelfde plaats geweest aan de zuidkant van de vaart. Wijbe van der Meulen en Koning heb ik daar meermalen langs zien komen. Sinds eenige jaren loopt er een nieuwe weg van den Oudendijk naar den Groningerstraatweg, ongeveer 15 à 20 minuten van den Twijzelervaart af". Kootstra bedoelde hiermee de thans nog bestaande Miedwei, die uitkomt bij de voormalige zuivel-fabriek te Twijzel.

Getuige Lieuwe Brandsma

"Op mijn 23e jaar ben ik van Leeuwarden verhuisd naar Kooten en al heel spoedig, dus nu 60 jaar geleden, heb ik dat voetpad aan de zuidkant van de Twijzelervaart naar de Oudendijk en verder naar het Kolonelsdiep leren kennen. Ik heb in die jaren herhaaldelijk van dat pad gebruik gemaakt, omdat ik op de gronden langs het Kolonelsdiep placht vogels te vangen. Ook was er gebruik door kooplieden, die een en ander te doen hadden bij de huizen aan het kanaal".

Getuige Bote Hamstra

"In 1876 ben ik getrouwd en toen direct komen wonen in de woning, die ik thans nog bewoon aan de noordkant van de Twijzelervaart en ten oosten van den Oudendijk. In ieder geval heeft het pad vanaf 1876 bestaan en het was een groen pad met plat getreden gras. In genoemd jaar stond er nog een herberg aan het Kolonelsdiep. Ongeveer twee jaar geleden werd het pad door Sietzema verboden".

Ruim zes weken later, op 15 januari 1914 was er voor de rechter-commissaris weer een getuigenverhoor, die pro de gedaagde A. Sietzema, een verklaring gingen afleggen.

Dit waren de volgende personen:

1. Minne Westra, 36 jaar, arbeider te Twijzel; 2. Wijtze Meerstra, 54 jaar, landbouwer te Twijzel; 3. Heerke Geerligts, 47 jaar, landbouwer te Twijzel; 4. Douwe Boonstra, 39 jaar, smid te Twijzel; 5. Pieter Boonstra, 41 jaar, koemelker te Twijzel; 6. Dirk Brander, 54 jaar, arbeider te Twijzel.

Getuige Minne Westra

"Ik heb in de laatste 8 jaren het land van Sietzema ten zuiden van de Twijzelervaart gemaaid en gezien dat meerdere personen van het pad gebruik maakten. In vroegere jaren, en ongeveer 20 jaar geleden, liepen er een heele massa paden tusschen Oudendijk en straatweg, maar die zijn langzamerhand komen te vervallen, althans in onbruik geraakt. Zoo waren er een paar paden, die op afstanden telkens van 100 à 200 meter onderling en van het pad over de gronden van Sietzema, alle bezuiden de Twijzelervaart op den straatweg uitkwamen. Het zuidelijkste van die twee paden is, nu Sietzema het zijne gesloten heeft, weer opnieuw in gebruik genomen. De plank over de sloot tusschen het perceel van weduwe Geerligts en dat van Sietzema, was in vroegere jaren maar een oud stukje hout, zoodat het niet ongevaarlijk was om er over te gaan".

Verder verklaarde Westra dat ook hij wel gras had gemaaid op verschillende percelen van Sietzema bezuiden de Twijzelervaart en het pad overal groen was.

Getuige Wijtze Meerstra

Deze vertelde over het voetpad ten noorden van de Twijzelervaart.

"Men moest de Zandsloot en de Miedsloot over, maar over de eerste lag een batting en over de tweede gewoonlijk een plank. Soms was er ook niets en dan moesten we er met een pols over heen. Maar ook heeft er jarenlang een batting over gelegen, zoodat men er met paard en wagen over kon. Over dit pad heb ik de oude en jonge Stel en ook anderen wel eens zien lopen op weg naar de kerk in Twijzel ten noorden van de Twijzelervaart aan de straatweg".

Tengevolg van de oprichting van het Waterschap is dat pad verdwenen. Voor de oprichting van het Waterschap bestond het pad aan de zuidkant van de vaart al lang; ook heb ik dat pad nooit zwart gekend. Het is mij bekend dat er verschillende andere paden eveneens loopen tusschen straatweg en Oudedijk aan de zuidkant van de vaart; zoo ook b.v. een pad langs het oude slot van freule de With. Ook nu wordt daar nog gebruik van gemaakt. Er was niet een bepaald vast pad, maar men liep eigenlijk vrijwel overal over de landen heen, naar gelang van het punt waar men wezen moest en waar men vandaan kwam en doet dat ook nu nog. Ik heb dat pad nooit als een buurpad beschouwd".

Getuige Douwe Boonstra

"Ik woon nu 15 jaar aan de Groningerstraatweg, vlak tegenover in dit proces bedoelde voetpad en ben zoo in de gelegenheid geweest om waar te nemen wie van dat pad gebruik maakten. Dit is gebeurd om zoo te zeggen door de geheele bevolking van de Mieden. Ik zelf ben er ook herhaaldelijk langs gekomen en heb het wel eens getroffen dat de plank, die er gewoonlijk lag over de sloot tusschen het perceel van de weduwe Geerligts en het land van Sietzema, ontbrak, zoodat ik er over heen moest springen. Ook is Bote Hamstra wel eens bij mij gekomen met een pols, waarmee hij, volgens zijn zeggen over die sloot gesprongen was, omdat wederom de plank ontbrak.

De toestand van de plank, die vaak slecht was, is er later bepaald wel beter op geworden, want er liepen toen tenminste kinderen langs dat pad, wat bij den vroegeren staat van de plank een onmogelijkheid moet genoemd worden".

De smid Boonstra woonde in het pand, waar nu het benzinstation van Hulshoff is gevestigd.

Eis niet ingewilligd

Na het horen van de getuigen van eiser en gedaagde ("na gehouden enquete en contra enquete") werd van de kant van de eiser (J. Stel) bij de rechtbank de aandacht gevestigd op de volgende punten:

- dat hier het langdurig en sedert mensenheugenis gebruik van het voetpad een belangrijke rol speelt;
- dat de getuigen van de eiser in leeftijd gemiddeld belangrijk hoger zijn dan de getuigen van de gedaagde;
- dat alle getuigen het bestaan en het gebruik van het voetpad sedert hun heugenis hebben erkend;

- dat het bestaan van één of meer voetpaden ten noorden van de Twijzelervaart in dit proces geen rol speelt;

- dat moet worden bewezen dat het betreffende voetpad het karakter van buur-voetpad heeft en het is een feit dat iedereen en ook eiser langs het pad ging.

De advocaat van de gedaagde (A. Sietzema) betoogde dat het bewijs door de eiser moest worden geleverd, dat het betreffende buur-voetpad de volgende kenmerken droeg:

- a. dat het van het ene perceel op het andere daaraan grenzend overging door middel van een vaste dam, plank, vonder of andere verbinding;
- b. dat het diende tot gemeenschappelijke uitweg voor de genoemde en aan elkaar grenzende percelen.

Verder werd van de zijde van de gedaagde naar voren gebracht:

- dat eiser nu stellig te optimistisch oordeelt, wanneer hij meent dat door het gehouden getuigenverhoor is komen vast te staan hetgene hem te bewijzen was opgelegd;
- dat het in dit proces geenszins de vraag is of over gedaagdes land een publiek voetpad of een buur-voetpad loopt.

Uiteindelijk kwam de rechtbank tot conclusie dat de eiser er niet in was geslaagd om het nodige bewijs te leveren. Op grond van de jurisprudentie van de latere tijd, waarbij werd verwezen naar verschillende arresten van de Hoge Raad, werd de eis van J. Stel niet ingewilligd.

Hierna zorgde het steuncomité van de school er voor dat de kinderen uit de Mieden een begaanbare verbinding kregen langs de Miedwei voor het bezoek van de Chr. school in Twijzel.

Tenslotte

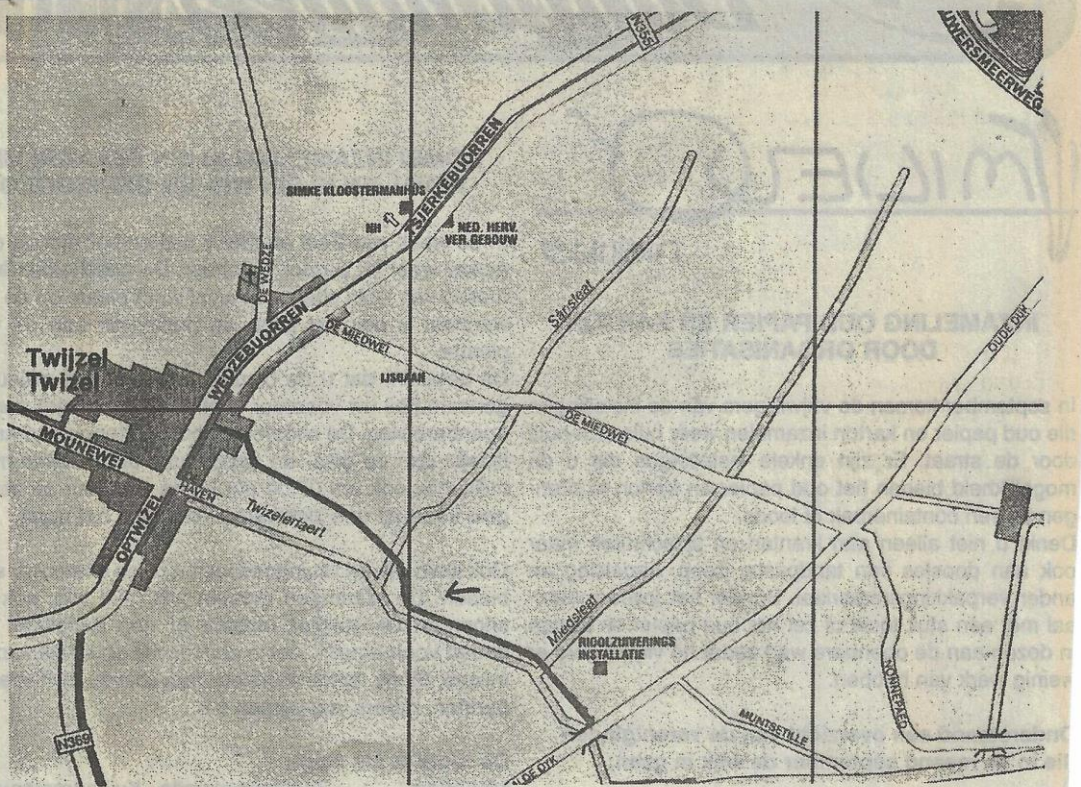
Er liepen dus meerdere voetpaden vanaf de Alde Dyk naar Twijzel. Het pad aan de noordzijde langs de Twijzelervaart, waarover nu een fietspad is aangelegd, werd volgens het raadslid Hylke van der Veen, het "Ferbeane paad" genoemd. Ongetwijfeld is dit juist, maar in feite is deze naam historisch onjuist. Immers, het werkelijke "Ferbeane paad", dat destijds door Sietzema werd afgesloten, lag aan de zuidzijde van

genoemde vaart. Dit blijkt duidelijk uit de verschillende getuigenverklaringen tijdens het proces. Op de kaart van Eekhoff (1844) staat deze verbinding zelfs aangegeven. Tot heden heeft de gemeenteraad nog geen keus gemaakt tusschen "De njoggen alde mantsjes" en het "Ferbeane paad".

Bronnen:

- ryksargyf Fryslân, toegang 18-02, rolnr. 6264, inv. nrs. 783 en 625
- Harmen van der Bij "De Christelijke School 1905 Twijzel 1980"

**DIT WAS EEN PUBLICATIE
NAMENS DE STICHTING
OUD-ACHTKARPELEN**

Het bewuste fietspad, aangegeven met een pijl.

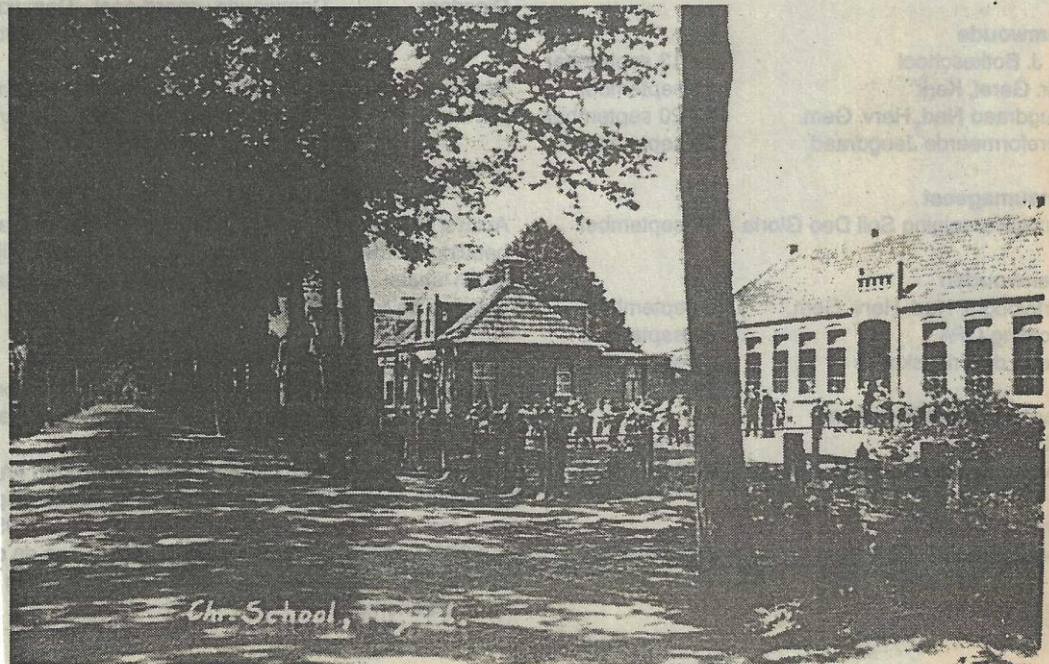

Foto van omstreeks 1950 van de voormalige Chr. school te Twijzel, thans in gebruik als dorps huis.

Op het voetpad aan de noordzijde van de Twijzelervaart zijn ouders van kinderen uit de Mieden in het donker op weg naar een ouderavond van de Chr. school in Twijzel. (Tekening Harmen van der Bij)

*Kalveren aan de Alde Dyk met op de achtergrond de Twijzelervaart.
(Foto: D.R. Wildeboer)*

Begin van het fietspad vanaf de Alde Dyk langs de Twijzelervaart richting Twijzel. (Foto: D.R. Wildeboer)